

УДК 378.111.212(47)

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Колток Л.Б.

Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

У статті аналізуються умови і механізми здійснення педагогічного дискурсу як засобу модернізації педагогічної діяльності та інноваційного розвитку освіти вищої школи, що полягає у визначенні теоретичних засад і практичних основ забезпечення її професійно-педагогічного спрямування.

Ключові слова: навчання, педагогічний дискурс, інтенсифікація навчання, інноваційний розвиток, комунікація, технології навчання.

Постановка проблеми. Світ нині стоїть перед проблемою налагодження, упорядкування життєвих процесів, дисгармонію в які вносять швидкі зміни, ініційовані глобалізацією та інформаційною революцією. Інтенсифікація міжкультурних зв'язків, швидка зміна все більш потужних інформаційних потоків, що хвилями накочуються одне на одного, скорочення процесу впровадження наукових інновацій у виробництво і суспільне життя, а головне – своєрідне прискорення соціального часу та скорочення соціального простору радикально впливають на стиль і сенс життя особистості і суспільства, ініціюють впровадження нових соціальних норм і стандартів, обумовлюють нові підходи до підготовки людини до життя засобами освіти і виховання. Як зазначають вчені, сучасна освіта має рухатись шляхами постійної модернізації, розгортатись як інноваційно-творчий процес.

Для педагогічної теорії і практики подібний висновок має принципове значення. Він вимагає відповіді на запитання про характер і напрями інновацій, системність та взаємодотичність, співвідношення з традиційними способами організації навчально-виховної діяльності тощо.

Особлива проблема в контексті інноваційного розвитку освіти виникає у зв'язку зі зміною змісту та технологій побудови «суб'єкт-суб'єктних» відносин. За висновком провідних вчених і педагогів сучасності, вона виокремлюється як проблема **педагогічного дискурсу**, що все більш актуалізується в сучасній педагогічній теорії та практиці. На жаль, розгорнутого теоретичного аналізу «педагогічний дискурс» як інноваційний засіб та навчально-виховна технологія в нашій літературі належного обґрунтування все ще не отримала.

Актуальність проблеми обумовлена також і загальним зростанням свідомості й самосвідомості як суспільства загалом, так і окремої особистості, зокрема. Результативність цього історично-закономірного процесу особливо помітно стала сьогодні. Інтенсивний інформаційний обмін та прозоріше життя процесів створили своєрідну базу для висновків та узагальнень щодо якості «людського капіталу», розмірів інтелектуального потенціалу людини і людства. Як зазначають вчені, попри існування окремих регіонів бідності й культурно-освітньої обмеженості їх населення, загальною світовою тенденцією є употужнення інтелектуального розвитку людей, підйом їх самосвідомості, самостійності, неза-

лежності в судженнях і діях. Особливо помітною є ця закономірність на рівні дітей та школярів. В практичний обіг, навіть, ввійшло таке поняття, як «дитина індиго» – дитина з особливими інтелектуальними можливостями та здібностями. Не зупиняючись на цьому детально – ця тема може бути предметом окремого дослідження – зазначимо, що не враховувати її в сучасних навчально-виховних технологіях було б справою несправедливою й неправильною. Врахування ж може бути здійснене за декількома напрямками, один з яких – актуалізація в навчальному процесі технології педагогічного дискурсу, що окрім інших переваг дозволяє дитині, учню і студенту виявити вказані самостійність і незалежність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед сучасних теоретиків, які доклали до розробки проблеми дискурсу значну частку своїх філософсько-пізнавальних зусиль, слід назвати, насамперед, Л. Альтюсера та М. Фуко, А. Вжбицьку та М. Арутюнова.

В українській філософській та педагогічній літературі інтерпретації поняття «дискурсу» зустрічаються вкрай рідко. Більшою мірою ця проблема розглядається як побічна. У такому контексті її торкалися В. Андрущенко, Н. Бібік, В. Бондар, І. Зязюн, М. Євтух, І. Коміна, А. Ярошенко та деякі інші вчені.

Науковий аналіз висвітлення проблеми інтенсифікації професійного навчання як детермінанти розвитку освіти вищої школи, дозволяє нам перейти до розгляду терміну педагогічний дискурс як провідного поняття даного дослідження.

Мета статті полягає у теоретико-методичному обґрунтуванні педагогічного дискурсу як засобу інтенсифікації навчально-виховного процесу у вищому закладі освіти.

Виклад основного матеріалу. Дискурс (лат. discursus – міркування, промова) – в широкому значенні – те саме, що міркування [3, с. 36]. Однак сучасна філософська і логічна рефлексія над дискурсом виявила його особливості, котрі не зводять до звичайного міркування або мовлення.

Міркування як розумово-мовленнєву діяльність можна аналізувати, осмислювати в його абстрактному значенні, безвідносно до просторово-часових вимірів – соціокультурних, історичних, політичних й інших чинників.

Головні особливості дискурсу – його раціональність, тобто він передбачає осмисленість, доцільність, чітку постановку проблем, котрі об-

говорюють, використання певних методів для обґрунтування певних тверджень, пошуку істини та ін. Дискурс постає особливою розумово-мовленневою діяльністю, що має логічно визначену структуру «мета – метод – результат». Мета визначає чітку спрямованість розумово-мовленневої діяльності суб'єктів, учасників дискурсу, тобто те, заради чого вони ведуть дискурс – пошук істини, розв'язання певних проблем, досягнення консенсусу і под. [7, с. 77]

Погоджуємося, що у підготовці майбутніх фахівців не можна обійтись без наступності у освітньому процесі, що є успішною запорукою засвоєння нової інформації та закріплення пройденого матеріалу.

Учені-філософи поділяють дискурс на безпосередній та опосередкований, тобто, сприйняття інформації на основі доказів. На сьогодні це важливо, оскільки, розвиваючи мислення студентів, сучасні молоді люди сприймають матеріал не стільки як інформацію, а через певні докази, доводи викладача.

Виходячи з вищевикладених тлумачень учених, ми дозволимо собі дати авторське визначення поняття «педагогічний дискурс»: один із засобів інтенсифікації навчально-виховного процесу у теорії і методиці вищої освіти, виховного процесу з урахуванням сучасних інноваційних технологій, що впливають на мисленнєву діяльність студента і спонукають його до майбутньої самостійної діяльності [7, с. 78].

Особливістю педагогічного дискурсу є те, що він може бути віднесеним до продуктивної діяльності, оскільки серед його обов'язкових компонентів особливу роль відіграє творчість. Надбання світової і вітчизняної педагогіки, сучасні науково-педагогічні дослідження та практичний досвід багатьох поколінь педагогів переконують у необхідності творчого елемента в педагогічному дискурсі. Специфіка педагогічної творчості полягає в тому, що її об'єктом і результатом є творення особистості, а не образу, як у мистецтві, чи механізму, конструкції – як у техніці. Педагогічний процес розглядають як спільну творчість (співтворчість) педагога й вихованця в ситуації педагогічної взаємодії, у процесі якої відбувається педагогічне перетворення людини [1, с. 18].

Для педагогів, які працюють в інноваційному режимі, важливе значення має вивчення педагогічного досвіду. Особливий інтерес вони виявляють до таких його різновидів, як передовий і новаторський педагогічний досвід. Тому іншою особливістю впровадження педагогічного дискурсу є відповідність критеріям передового педагогічного досвіду. До них належать:

- актуальність – відповідність досвіду найважливішим на певному етапі проблемам навчання і виховання;
- новизна – наявність у теорії та на практиці раніше не відомих знань, форм і методів діяльності. Новизна властива не тільки науковим відкриттям, а й раціоналізації окремих аспектів педагогічної діяльності;
- результативність – підвищення рівня розвитку студентів у процесі застосування конкретного досвіду, оптимальне використання викладачем і студентами сил і часу для досягнення результату;

– стабільність – використання досвіду в діяльності інших педагогів протягом тривалого часу;

– раціональність – досягнення високих результатів за розумної інтенсифікації зусиль, засобів і використання часу;

– перспективність – можливість творчого наслідування досвіду іншими педагогами [6, с. 8].

Педагогічний дискурс, будучи продуктом творчого пошуку, експерименту педагогів-новаторів, за певних умов може стати унікальним надбанням навчально-виховної системи.

Реалізація педагогічного дискурсу в системі інновацій може бути наслідком дії різноманітних чинників. Часто до них належать невдоволеність методиками, результатами праці педагогів, освоєння нових знань, особливо у суміжних сферах, осмислення і якісно нове бачення смисложиттєвих основ суспільства. Певною мірою цьому сприятиме ефективний організаційний вплив, тобто цілеспрямоване використання різноманітних форм залучення педагога до інноваційної діяльності.

Будучи відображенням моделі комунікації, педагогічний дискурс націлений на оволодіння студентами механізмами породження або конструювання мовних здобутків на основі мовного досвіду й усвідомленого розуміння функціонування мовних засобів у процесі комунікації. Педагогічний дискурс – це не просто послідовність окремих мовних здобутків або одиниць, скріплених між собою значеннєвим і формальним зв'язком, а й конструкт можливої мовної діяльності, що відбиває структуру особистості комуніканта, її світогляд (систему мотивів, позицій, поглядів) [8, с. 178].

Педагогічний дискурс є діалогом у широкому значенні цього слова, який може бути нескінченно продовжений і до нього можуть долучатися нові учасники комунікації при необхідності проходження загальної інтенції типової взаємодії і схеми фреймової організації акту навчальної комунікації. У значеннєвому і формальному плані педагогічний дискурс відбиває реальну ситуацію, яка передедує знанням, а також передані знання, що передбачає спрямованість до наступного досвіду.

Але головною умовою здійснення педагогічного дискурсу є не просто репродуктивне відтворення ситуації, а можливість творчої діяльності, яка обумовлює варіативність комунікації у педагогічному процесі. Цією умовою актуалізуються ціннісні стратегії педагогічного дискурсу як основи професійної освіти майбутніх фахівців.

Першою ціннісною стратегією є творчий потенціал особистості взагалі і конкретно – професійної підготовки студента. Поняття «творчий потенціал» вчені визначають неоднозначно. Деякі автори передають його у таких поняттях, як «духовний потенціал», «інтелектуальний потенціал» [3, с. 64].

Другою ціннісною стратегією педагогічного дискурсу є проблематика розвитку і реалізації особистісного потенціалу.

Треба зазначити, що існує також безліч факторів, які заважають як проведенню педагогічного дискурсу, так і його впливу на розвиток творчого потенціалу студента. Наприклад, за даними психолого-педагогічних досліджень [5, с. 77], серед причин, які, на думку студентів, не сприяють розкриттю їх творчого потенціалу є такі: власна лінь,

мала зацікавленість у вивченні дисципліни – це зазначили 15-19% респондентів; недостатній чи надмірний обсяг інформації з досліджуваних тем та дисциплін – 21-25% респондентів; недостатня кількість годин, відведених на практичні заняття, чи відсутність можливості закріпити інформацію на практиці – 29-31% респондентів; особистість викладача, його професійні якості, низькі показники або взагалі відсутність педагогічного такту, педагогічної майстерності, відсутність авторитету серед студентів – 42-46%; низькі показники толерантності, відсутність доброзичливості у спілкуванні – 39-43%; перевага репродуктивного стилю навчання над творчим – 35-37%.

Головним фактором, що заважає педагогічному дискурсу, виступає, безумовно, репродуктивний стиль, який, незважаючи на безліч досліджень з педагогіки та психології вищої школи, все ще домінує у взаємодії студента та викладача. При цьому 19% респондентів у названому вище дослідженні вважають, що співвідношення репродуктивного стилю навчання та творчого становить 90:10; 23% – що таке співвідношення становить 80:20; 43% – респондентів бачать перевагу репродуктивного стилю навчання над творчим у співвідношенні 70:20.

Отже, творчий потенціал визначається, розвивається, реалізується у ході людської діяльності, у процесі життєдіяльності. Якщо творчість розглядати як взаємодію суб'єкта творчості з природним, соціальним, духовним середовищем, що оточує його, а також як різні форми діяльності та спілкування, у яких бере участь людина, в тому числі і в рамках педагогічного дискурсу, то самі ці форми виступають потенційними носіями великих чи менших можливостей до розвитку. При цьому творчість збігається з процесом самовдосконалення, самовиховання, самоствердження, самореалізації.

Педагогічні прийоми та методи підвищення та посилення творчого компонента так чи інакше пов'язані з проблемами педагогічного дискурсу. Але творчий процес завжди був мінливим та непередбачуваним, тому для педагога дуже важливо не втратити контроль над дискурсом, спрямувати його розвиток у конструктивне річище загальнонаціональних стандартів. У цьому можуть допомогти комунікативні властивості педагогічного дискурсу.

Третьою ціннісною стратегією педагогічного дискурсу є педагогічна взаємодія. Її ключова ка-

тегорія – домінуючий дидактичний фактор, що впливає на мотивацію навчання студента, його результат. Адже навчально-виховний процес – це справа не тільки викладача, а двоїстий процес взаємодії між викладачем та студентом, для ефективної реалізації якого вони працюють.

Дискурсні педагогічні технології передбачають передовсім наполегливу працю студента, а головне завдання педагога – спланувати її, спрямувати у конструктивне русло. Але педагогічний дискурс у силу властивих йому комунікативно-творчих особливостей не завжди здійснюється сплановано, особливо, якщо мова йде про вищу освіту. Це відбувається за рахунок різноманітності соціального середовища суб'єктів педагогічного дискурсу вищої школи, на відміну від шкільних та дошкільних форм освіти. Студенти, потрапляючи до ВНЗ, є носіями різноманітних соціальних, демографічних, культурних, національно-етнічних ролейових стандартів [9, с. 94].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, можна стверджувати, що у вищій школі ціннісні стратегії педагогічного дискурсу як основи професійної технології реалізуються як спонтанно, так і в раціонально-організованій формі. Міра раціональності та організованості залежить від внутрішніх та зовнішніх факторів. До внутрішніх, стосовно викладача, належать педагогічна майстерність, його досвід, авторитет, знання власного предмету та досвідченість в інших сферах, загальний культурний рівень, володіння знаннями про загальнолюдські цінності, досягнення тощо. Тобто все те, що піддається формуванню, зовнішньому контролю, те, що викладач може сформулювати власноруч, наприклад, підвищенням кваліфікації чи власного культурного рівня. Треба зазначити, що для вдалої організації та контролю дискурсу викладачеві потрібно, так би мовити, розмовляти зі студентами однією мовою, тобто розуміти прийняті у даному середовищі мовні конструкції саме так і з тим самим змістом, як їх використовують інші учасники дискурсу. Це не просто розуміння студентського «сленгу», і в жодному разі не використання його в аудиторії. Це більш глибокі знання того комунікативного середовища, в якому студенти відтворюють власні дискурсні форми.

Подальшими напрямками дослідження цієї проблеми вважаємо: обґрунтування наступності в організації формування культури дискурсу в загальній підготовці майбутніх вчителів.

Список літератури:

1. Александрова О. В. Дискурс / Александрова О. В., Кубрякова Е. С. // Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс / Н. Д. Арутюнова // Теория метафори. – М., 1990. – С. 5-32.
2. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая / пер. с англ. М. А. Кронгауз, вступ. ст. Е. В. Падучевой. – М.: Русские словари, 1996. – 416 с.
3. Диалог // Психология. Словарь / Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского; [2-е изд., испр. и доп.]. – М.: Политиздат, 1990. – 105 с.
4. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії: навч. посібник / Зязюн І. А. – К.: УФІМБ, 1997. – 332 с.
5. Ігнатюк О. Педагогічний такт як складова розвитку особистісного потенціалу майбутнього фахівця / О. Ігнатюк // Новий колегіум. – 2005. – № 1/2 – С. 74-79.
6. Карасик В. И. Характеристики педагогического дискурса / В. И. Карасик // Языковая личность: аспекты лингвистики и лингводидактики: сб. науч. тр. – Волгоград: Перемена, 1999. – С. 3-18.
7. Колтоқ Л. Б. Шляхи реалізації педагогічного дискурсу у вищій школі / Колтоқ Л. Б. // Вища освіта України – 2007. – № 2. – С. 77-83.

8. Комина Н. А. Педагогический дискурс как единица обучения в профессиональной коммуникации / Н. А. Комина // Матер. науч.-практ. конф. «Рефлексия. Смысл. Герменевтика», секц. Герменевтические способности учащихся, их формирование, педагогическая герменевтика. – М., 2004. – 213 с.
9. Ярошенко А. О. Ціннісний дискурс освіти / Ярошенко Алла Олександрівна. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. – 156 с.

Колток Л.Б.

Дрогобычский государственный педагогический университет
имени Ивана Франко

РЕАЛИЗАЦИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ДИСКУРСА В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ СТУДЕНТОВ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Аннотация

В статье анализируются условия и механизмы осуществления педагогического дискурса как средства модернизации педагогической деятельности и инновационного развития образования высшей школы, которая заключается в определении теоретических основ и практических основ обеспечения его профессионально-педагогического направления.

Ключевые слова: обучение, педагогический дискурс, интенсификация обучения, инновационное развитие, коммуникация, технологии обучения.

Koltok L.B.

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

THE IMPLEMENTATION OF THE PEDAGOGICAL DISCOURSE IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Summary

The article analyzes the conditions and mechanisms for the implementation of the pedagogical discourse as a means of modernization of pedagogical activities and innovation development of higher school education, which is to define the theoretical basis and practical basis to ensure its vocational teaching areas.

Keywords: learning, pedagogic discourse, intensification of education, innovative development, communication, learning technologies.